

JEAN DE LA FONTAINE (1621–1695) ȘI JEAN-HENRI FABRE (1823–1915) – ÎNTÂLNIRE PESTE VEACURI

Gabriela ANDREI¹
arnold4386@yahoo.com

ABSTRACT: La Fontaine, the wellknown French writer of the 17th century, published his first fables book in 1668 in which “*La Cigale et la Fourmi*” became famous.

After more than two centuries, the great French entomologist J.-H. Fabre in his wonderful masterpiece *Souvenirs Entomologiques*, published in ten volumes, dedicated one of the works to the famous fable of La Fontaine, bringing to light the scientific truth about the life and behaviours of the two insects. Thus reveals the huge error that made La Fontaine in his fable, a fable that perpetuate and will perpetuate, deeply rooted in the minds of many generations.

KEYWORDS: Jean de la Fontaine; writer; fables; *La Cigale et La Fourmi*; Jean-Henri Fabre; entomologist; *Souvenirs Entomologiques*

Jean de La Fontaine s-a născut în Franța, la Château-Thierry (Champagne) la 8 iulie 1621, într-o familie aparținând clasei provinciale de mijloc. Studiază Dreptul la Paris obținându-și diploma în 1649. În același timp frecventează cercurile literare și debutează ca scriitor în 1654. Apogeul activității sale literare se situează în perioada 1664–1679, după ce în 1664 este înnobilit primind un Brevet de Gentilhomme („brevet de gentilom”) și intră în serviciul ducesei d’Orleans.

Primul său volum de fabule, intitulat *Fables choisies* («Fabule alese»), dedicat *Delfinului*, fiul moștenitor al lui Ludovic al XIV-lea, apare la 31 martie 1668. În prefața volumului, La Fontaine explica: *Je me sers d’animaux pour instruire les hommes* („Mă folosesc de animale ca să-i învăț

¹ Membru asociat al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române.

pe oameni”). În acest prim volum se afla și fabula ce avea să devină celebră: *La Cigale et la Fourmi* (cunoscută în România drept „Greierul și Furnica”!).

Va continua să scrie fabule, publicate în volume (1678, 1679) sau separat (1689, 1690).

Moare la vârsta de 74 de ani, pe 13 martie 1695.

Fabulele lui La Fontaine au influențat dezvoltarea ulterioară a acestei specii literare, inclusiv în România prin scrierile lui Heliade-Rădulescu, Alexandru Donici și mai ales, Grigore Alexandrescu.

În 1960, la Editura Științifică, apărea o carte a lui Constantin Motaș, „*Figuri de Naturaliști*”. Zeci de pagini, scrise cu sensibilitate și talent, cum numai profesorul Motaș putea să scrie, sunt dedicate personalității lui Jean-Henri Fabre.



Fig. nr. 1 – Fabre la măsuța sa de nuc

Doctorul Georges-Victor Legros (1862–1940) marele admirator și primul biograf al lui Fabre, cel care l-a cunoscut și l-a însoțit mulți ani, ne-a lăsat o amplă lucrare intitulată „*La vie de J.H. Fabre, naturaliste*”, publicată cu ocazia centenarului nașterii marelui entomolog. Numeroase sunt pasajele traduse de Motaș din lucrarea Dr. Legros, spre informarea și delectarea cititorilor din România.

Jean-Henri Fabre s-a născut la Saint-Léons de Rouergue, în Aveyron, la 22 decembrie 1823, într-o familie de oameni nevoiași. Urmează școala primară în satul natal, dar literele le învață mai mult singur decât cu învățătorul care-și instruia elevii cum să-i crească păsările și să-i îngrijească grădina! A doua lui școală a fost „*fermecătoarea hoinăreală*” după cum el însuși o numea. „*Ei îi datorez faptul că mi-am descoperit adevărata vocație!*” spunea Fabre, care nu și-a uitat niciodată locurile dragi ale copilăriei, de-a lungul unei vieți pline de griji, lipsuri și amărăciuni de tot felul, până la bătrânețe.



Fig. nr. 2 – În zilele călduroase de vară, furnicile însetate vin să se adape la fântânile făcute de cicade. Planșă din volumul *Moeurs des Insectes*.

Pentru că era nevoit să-și urmeze mereu părinții, în locurile în care aceștia sperau să-și schimbe soarta, la vârsta de 10 ani îl găsim bursier extern la colegiul din Rodez. Acolo, între zidurile mohorâte ale liceului, micul Fabre descoperă farmecul cărților și e atras de limbile clasice. Alături de lecturile din Vergilius, citește și fabulele lui La Fontaine. Aceasta a fost prima sa întâlnire peste timp cu marele scriitor francez al secolului XVII. La numai 15 ani părăsește Seminarul unde fusese admis și pleacă singur în lumea largă. Vagabondează, vinde lămâi sau lucrează la terasamentul căilor ferate. Doarme sub cerul liber, mâncând câțiva struguri luați

dintr-o vie... Dar nu renunță! Se pregătește singur și reușește primul la examen, obținând o bursă la Școala normală din Avignon. La 18 ani, după ce-și ia diploma, este numit învățător la Școala primară din Carpentras, lângă Vaucluse. „*Nimeni n-a înțeles mai bine decât el rolul social al institutorului și nu și-a luat mai în serios meseria de pedagog, despre care avea cea mai înaltă idee și pentru care avea o așa de mare înclinare*”, comentează C. Motaș. Mai târziu, când Fabre devenise o celebritate, erau și unii care îi reproșeau stilul scrierilor sale. Modul accesibil și atrăgător prin care Fabre se adresează cititorilor a făcut ca opera sa științifică să fie înțeleasă de multe milioane de oameni, din toate categoriile sociale și cu nivel de cultură diferit.

Pentru că-l atrăgeau matematicile, fizica și chimia a învățat singur ceea ce profesorii nu au putut să-l învețe. Puțini sunt astăzi cei care știu că Fabre a fost nu numai un strălucit cunoscător al insectelor, considerat de mulți *tatăl entomologiei moderne*, dar și un bun fizician, chimist și botanist.

Fabre citea foarte mult. După o licență în științele naturale, obținută cu brio la Universitatea din Toulouse și mai multe lucrări publicate în domeniile pe care le cunoștea, într-o zi, din întâmplare, îi cade în mână o carte a lui Léon Dufour, unul dintre marii entomologi ai Franței, care studiasse metamorfoza insectelor. Pentru Fabre cărțulia lui Dufour a însemnat scânteia care a aprins flacăra ce-i va lumina calea în viață. Atunci hotărăște orientarea definitivă a carierei sale. Din acel moment Fabre intră într-un fel de febră a cercetării, la care își mobilizează întreaga familie. Vrea să cuprindă tot, să descopere tot și să înțeleagă tot! În cercetările sale, Fabre avea o răbdare nemărginită, calitate cu care Dufour nu fusese înzestrat, încât Fabre îl va depăși pe Dufour.

În 1878, în Orange, la măsura sa de nuc, păstrată la Muzeul din Sérignan, începe Fabre să scrie minunata epopee a insectelor: *Souvenirs entomologiques. (Études sur l'Instinct et les Moeurs des Insectes)* (Amintiri entomologice – Studii asupra Instinctului și Obiceiurilor Insectelor). Primul volum va apărea un an mai târziu, în 1879, marcând «*o dată în adevăr istorică, nu numai în cariera lui Fabre, dar și în analele științei universale*», așa cum Dr. Legros caracterizează momentul. „*Este totodată prefața și cheia de boltă a minunatului edificiu pe care el avea să continue a-l clădi la Sérignan. În el sunt cuprinse ideile lui Fabre asupra instinctului, asupra transformismului, asupra necesității experimentării în psihologia animală*”, adaugă profesorul Motaș. Tipărirea acestui prim volum a însemnat pentru Fabre una dintre cele mai mari satisfacții ale vieții sale. Următoarele nouă volume vor apărea

de-a lungul anilor, până în 1907. Împreună cu fiul cel mic, Paul-Henri, alcătuiește o culegere de texte extrase din *Souvenirs entomologiques* și publicate în 1910, sub titlul *La vie des insectes* („Viața insectelor”). Mai târziu, Dr. Legros va fi cel ce se va ocupa de editarea altor volume, printre care *Moeurs des Insectes* („Obiceiurile Insectelor”) (1911).

„Câtă finețe de observație, câtă ingeniozitate experimentală, i-au trebuit lui Fabre spre a descurca tainele vieții acestor insecte! Nu în zadar a fost elogiât de către Darwin, care i-a dat titlul de observator inimitabil – și acesta n-a cunoscut decât a zecea parte din opera colosală a lui Fabre, deoarece a murit în 1882” scrie Constantin Motaș în cartea sa.

*

După mai bine de două veacuri, marele entomolog dedică una dintre lucrări celebrei fabule a lui La Fontaine, *La Cigale et la Fourmi* (Cicada și Furnica) aducând la lumină adevărul științific referitor la viața și obiceiurile celor două insecte. Relevă astfel uriașa eroare pe care a făcut-o La Fontaine în fabula sa, ce dănuie și va dănui în mintea multor generații. Fabula este foarte veche și originile sale se pierd în Antichitate. Fabre ne vorbește despre copiii Athenei care, în drum spre școală, își exersau memoria repetând poezioara: „Iarna furnicile își usucă la soare agoniseala lor umedă. Sosește o cicadă flămândă cerșind câteva boabe. Zgârcitele strângătoare răspund: Astă-vară cântai, acum, iarna, joacă!” Dacă fabula își are originea în Grecia Antică, Fabre își exprimă nedumerirea legată de faptul că orice țaran grec cunoaște bine cicada și știe că aceasta nu apare iarna ducându-și viața sub pământ. De aceea Fabre crede că povestea vine de undeva din Asia, poate din India, iar cele două personaje au fost inițial cu totul altele. Celebrul cercetător descrie viața cicadelor, cu toate transformările prin care trec în timpul metamorfozei. Întâlnirea cicadelor cu furnicile este pur întâmplătoare și acestea din urmă vin să se adape la „fântânile” forate pe ramuri de cicade. Așadar, cicada (cireșarul) nu se hrănește niciodată cu „răunțe”, așa cum spune La Fontaine în fabula sa și nici nu cerșește mâncare de la furnică; din contra, aceasta e cea care trage foloase de pe urma cicadei, provocându-i adesea și suferință! Fabre ne povestește: «*Le-am văzut cum mușcau vârfulurile lăbuțelor cicadei; le-am surprins rupându-i un capăt de aripă, urcându-i-se în spinare, zgândărindu-i antena. O obraznică și-a permis, chiar sub ochii mei, să o apuce de trompă, muncindu-se să i-o smulgă.* (...) De aici se

vede că realitatea răstoarnă cu totul rolurile imaginate de fabulă. Milogul lipsit de delicatețe, care nu se dă înapoi de la pradă, este furnica; meșteșugarul priceput, împărțind bucuroși cu cel ce suferă (de sete n.a.), este cicada ». Iar după câteva săptămâni când cicada moare, furnica este cea care îi cară la cuib resturile, ca să-și hrănească familia. « Nu rareori vezi cicada în agonie – a cărei aripă se mai zbate încă în praf – trasă, sfâșiată, de către un număr considerabil de hingheri, care s-au urcat pe dânsa înnegrind-o de tot ».

*

Dintr-o greșală sau intenționat, cel ce a tradus în românește fabula lui La Fontaine, intitulând-o *Greierul și Furnica*, a înlocuit *cicada* (cireșarul) cu *greierul*, poate pentru că acesta din urmă este mai bine cunoscut pe la noi. Atât de înrădăcinată (printre adulții ce-au fost și ei cândva copii) este părerea că „cigale” înseamnă „greier”, încât găsești greșeala aceasta chiar și în dicționare Francez-Român! Cicada sau *cireșarul* și *greierul* nu fac nici măcar parte din același ordin de insecte. Cicadele, numite popular cireșari, trăiesc și în România și le întâlnești chiar în pădurile din jurul Bucureștilor, în luna iunie, când, după ce au stat ca larve sub pământ vreme de patru ani (în alte zone geografice, chiar mult mai mulți ani) ies la lumină, se urcă pe ramuri și în scurt timp din ele apar insecte splendide, aripate, care țârlăie asurzitor în zilele însorite, când se hrănesc cu seva plantelor și se reproduc. Cântecele cicadei seamănă cu sunetul produs de ciocnirea rapidă și repetată a două nuci între ele, iar ca să vă imaginați cum sună „corul” lor, gândiți-vă la un sac de nuci pe care cineva îl scutură continuu, timp de 12 ore! Comparațiile îi aparțin lui Fabre, inegalabil în redarea poveștilor adevărate din lumea ființelor mărunte pe care le-a iubit până în ziua din urmă...

Fabre s-a stins din viață pe 15 octombrie 1915, la vârsta de 92 de ani. A fost condus pe ultimul drum de familie, câteva oficialități și câțiva prieteni. «În timp ce cuvântările funebre se succedau, coșaii din iarbă aduceau și ei ultimele omagii celui mai mare cântăreț al lor». Este fraza cu care profesorul Motaș încheie capitolul dedicat în cartea sa celebrului entomolog.

*

Dacă ne gândim astăzi, doar o clipă, la mijloacele moderne excepționale pe care le au la dispoziție cercetătorii naturaliști, vom înțelege și

vom aprecia și mai mult, măreața operă a lui Fabre, *acest mare savant care gândește ca un filozof, vede ca un artist, simte și se exprimă ca un poet*, după cum îl caracteriza Edmond Rostand, în 1909. Opera lui Fabre a continuat să fie reeditată până în zilele noastre și să-și bucure cititorii cu paginile ei de neuitat...

Bibliografie:

- [1] Andrei, G., „Greierul” lui *La Fontaine*. Planeta albastră. Revistă de Informare și Educație ecologică. 39: 8–9. 2001.
- [2] Fabre, J. H., *Souvenirs Entomologiques (Études sur l’Instinct et les Moeurs des Insectes)* vol. I–X (1879–1907). Librairie Ch. Delagrave. Paris.
- [3] Fabre, J. H., *La vie des Insectes. (Morceaux choisis. Extraits des Souvenirs Entomologiques)*. Quelques opinions sur Les Souvenirs entomologiques. Ed. Delagrave. Paris, 1920.
- [4] Fabre, J. H., *Moeurs des Insectes*. Ed. Delagrave. Paris, 1911.
- [5] Legros, G.-V., *La vie de J. H. Fabre, naturaliste*. Ed. Delagrave. Paris, 1924.
- [6] Motaș, C., *Figuri de naturaliști*. Ed. Științifică. București, 1960. 1–340 (97–149).